

גימנסיה "קלרה ארליך"- תמונת סיום מחזור 3-1932 כותב בוגר המחזור: צבי חיים פולישוק

מתוך כ- 40 תלמידי המחלקה ועוד כמה תלמידים אכסטרניים סיימו בהצלחה בשנת 3-1932 את בחינות הבגרות (מטורה) 18 תלמידים (3 בנות, 15 בנים) המצולמים למטה:

שורה עליונה (עומדים) מימין לשמאל:

פרידמן משה (חי בוורשה). **גבירץ יוסק'ה** (חי בארץ). **שפק יצחק** ז"ל (חי בארץ- מאפיית אחדות).

שורה שניה (עומדים) מימין לשמאל:

ברג (בוגר מקמין קישירסק). **יוקלזון** (נחום?). **זלמן גורין**. **שמואל גילדברג**- גלבוע ז"ל (חי בנתניה).

דוניץ תמה (בוגרת מחלם). **סורקיס**. **רעיה קרמר** (אשתו של שכנא גוברמן. אחיה היה בליכוד

בת"א). **אופולינר (וולודיה) זאב**. **וליצ'קר** (בחורה מחלם). **ביק יצחק**. **וינשטין בנימין** ז"ל (גמר

רפואה באיטליה, חי בארץ). **אנטין יעקב** (משפחת קבלנים ורבנים). **צבי חיים פולישוק**. **רייס**

אריה (חי בארץ?).

שורה תחתונה (יושבים) מימין לשמאל:

גודקובסקי (מורה למתמטיקה, פולני). **פריד** (מורה לפולנית נשוי לתלמידה בוגרת מחזור 32).

קלרה ארליך (מנהלת הגימנסיה). **ניקרשובה** (המפקחת בזמן הבחינות, נציגת משרד החינוך).

שניצלר (מורה להסטוריה, אשת ויסברג נתן?). **ויסברג נתן** (מורה למתמטי). **רסלר** (מורה גרמנית).

על בוגרי המחזור ומוריו מספר צבי חיים פולישוק:

- 1. פרידמן משה-** היה יתום מאב. אמו תופרת, היתה הלולה בר של נשות קובל העשירות. סיים גימנסיה "תרבות" ולאחר מכן נסע לפריז, שהה שנה וחזר. נכנס לשנה ל"קלרה ארליך" מתוך כוונה לקבל תעודת גמר (מטורה) מוכרת ע"י משרד החינוך הפולני. למד בורשה עתונאות. הוציא בתרגום לפולנית קובץ נבחר מיצירותיהם של הקלסיקאים באידיש. קראתי את הספר הזה (קבלתיו ממנייה קוזאק-גולדשטיין) דרכו הכרתי קצת מן הקצת של הקלסיקה באידיש. ביקר בארץ כמה פעמים. עליו כתב ד"ר מרדכי זיו. היה כדורגלן ושיחק בקבוצת החשמונאים בקובל. חי כיום בורשה.
- 2. גבירץ יוסקה ז"ל-** אבא היה שותף במחצבות קלוסוב, לשם הגיע הרבה נוער יהודי-חלוצי שהתעתד לעלות ארצה ושם עבר את הכשרתו. עבד אצל האפוטרופוס לנכסי נפקדים. חי בארץ.
- 3. שפק יצחק ז"ל-** עבד במאפיית "אחדות". אביו עבד בעמילות עם סוחרי קובל. במשפחה היו עוד שלושה בנים ובת. אח אחד- אהרון- ניצל והיגר לארה"ב אחרי המלחמה. יצחק הלך לעולמו לפני כמה שנים.
- 4. ברג-** הגיע לגימנסיה לכיתה ו'. חי בארץ, לא נפגשתי איתו כאן אף פעם. יליד קמין קושירסק.
- 5. יוקלזון (נחום?)-** למד בכימנסיה "תרבות" והגיע לקלרה ארליך לכיתה ו'. אביו היה פקיד במשרד עו"ד. היה רשן בהליכותיו אבל עילוי בעיקר בשפות. ספרו עליו בבדיחות הדעת שהיה מגלח מחצית פניו והמחצית השניה משאיר לעתיד לבוא... היה בארץ, בשנות הארבעים המאוחרות, היגר לאמריקה- דטרויט.
- 6. גורין זלמן-** אביו היה קצב שדאג מאוד לילדיו. היה חברי הקרוב. הגיע לק. ארליך לאחר סיום ביי"ס עממי פולני. היה תלמיד טוב. נטה קצת לקומוניזם וכשהגיעו הסובייטים התאכזב חיש מהר. סיפר לי עליו **דב-ברל גוטמן** כי פגש אותו אחרי המלחמה בלמברג, מריר ומאוכזב. האם עודנו חי?
- 7. גולדברג שמואל-** היה בן יחיד להוריו. סיים לימודיו בגימנסיה "תרבות" ונתקבל לכיתה שביעית בק. ארליך. אביו שהיה סוחר יערות בשנות הצאר ירד מנכסיו בפולין. עלה ארצה כסטודנט באונברסיטה כמו רבים מאיתנו. התנאים לא אפשרו לו ללמוד. עבד בעבודות שונות ובשנים האחרונות כמורה בבי"ס יסודי בנתניה. הלך לעולמו לפני כמה שנים.
- 8. דוניץ תמה-** באה לק. ארליך מהעיר חלם. היתה לה עוד אחות צעירה ממנה שגם היא למדה בק. ארליך. באה מבית עשיר. תמה נספתה בשואה. אחיה היו קבלנים שהיו שותפים לאחד המלונות שעל שפת הים בתל-אביב.
- 9. סורקיס-** זאב בודד, היה בשולי הכתה ולא התערה עם חבריו לכתה. לא ידוע לי עליו כלום. כנראה נספה בשואה.
- 10. קרמר רעיה-** באה לקובל מסרני. אחיה **אריה קרמר** היה כאן חבר מועצת העיריה בת"א וגם מנהל קבי' הכדורגל בית"ר ת"א. היתה נשואה ל**שכנא גוברמן** יבלי"א, חבר לכתה- מהנדס בגימלאות. הלכה לעולמה לפני כ- 15 שנה.
- 11. אופלינר זאב-** הוריו מעשירי קובל. הייתה להם חנות גדולה להנעלה. היו נציגים על כל מחוז קובל לנעלים וערדלים מתוצרתם של כמה בתני-חרושת מהידועים בפולין. זאב, או בשמו- וולודיה- היה תלמיד מאד מוכשר, בעיקר במקצועות המדויקים- מתימטיקה, פיזיקה. אחיו הצעיר סיים

- שנתיים אחריו את הגימנסיה ואחותו הבכירה סיימה לפניו, נסעה לפריז, סיימה רפואת שיניים. התחתנה ובת אחת שלה חיה בישראל.
- 12. וליצ'קר** - תלמידה שהגיעה מחלם. לאחר הלימודים נעלמה מהאופק.
- 13. ביק יצחק** - היה תלמיד בינוני. אבא היה שותף זוטר לטחנת הקמח של משפחת ארמרניק. הצטיין בעיקר בהיסטוריה ולאחר קבלת הבגרות נסע לווילנה ונתקבל לפקולטה להיסטוריה. לא הספיק לסיים, נספה בשואה.
- 14. ויינשטיין בנימין** - משפחתו הגיעה לקובל מסובלקי. גמר רפואה באיטליה. כל משפחתו - הוריו, אח, אחות - עלו ארצה לפני המלחמה. עבד כרופא בקו"ח כללית וגם כפרטי. הלך לעולמו לפני 35 שנה.
- 15. אנטין יעקב**, יאשה - בן למשפחת קבלנים שהיו מבוני תחנת הרכבת. בפולין ירדו מנכסיהם. לאחר סיום הגימנסיה עבד במשרה בורשה. נספה בשואה.
- 16. פולישוק צבי חיים** - נסע ארצה ב- 1935 כסטודנט. עבד כשנה במכונת חצץ, גם ביישור חולות בחולון שמנתה אז כמה בתים בודדים ובית חרושת לודזיה. בשנה האחרונה לשהותו בארץ עבד כסוור בנמל תל-אביב. חלה באישיאס (דלקת עצם הנשה). חזר לפולין באוגוסט 1938. את המלחמה עבר ברוסיה, בעבודה וגם בצבא אנדרס ובלגרים. עלה ארצה ב- 1948, התגייס לצה"ל והיה בחטיבת גבעתי, גדוד 53. כיום גמלאי.
- 17. רייז אריה** - עלה ארצה בשנות השלושים, אמו היתה אלמנה והייתה לו אחות. לא ידוע לי על מעשיו כאן. אמו ואחותו נספו בשואה.
- 18. מתמונת המחזור נעדר תלמיד אחד: יעקב טוכשניידר (יעקב אורן)**, שחזר לעירו חלם מיד עם תום הבחינות. עלה ארצה בשנות השלושים, למד היסטוריה באוניברסיטה העברית בירושלים והיה למורה ומנהל גימנסיה בבני ברק.

שורת המורים:

שורה תחתונה מימין. ליד השולחן יושבים:

פרופ' גוטקובסקי - מורה למתמטיקה, פולני. לא השאיר רושם מיוחד.

פרופ' פריז - מורה לשפה הפולנית. מוצאו היה כנראה מצ'רטיקוב. לא הרשים במיוחד מבחינה מקצועית. נשא לאשה תלמידה מהגימנסיה שבה לימד. נספה בשואה.

הגב' קרלה ארליך - היתה רוקה, בשנות החמישים לחייה. משפחת אביה היתה ידועה בקובל כנראה מימים ימימה. קובל, ככל אוקראינה, היתה תחת שלטון הצאר עד קיצו במלחמת העולם הראשונה ובשנת 1920, לאחר תקומת פולין וקביעת הגבולות בין המדינות נכללה בתחום גבולותיה. ברוסיה הצארית היתה שכבה רחבה מאד של יהודים משכילים ספוגי תרבות, לשון וספרות רוסית שממנה גם ינקה הרבה, ועם כל זה יהודים דבקים ונאמנים לעמם, אמונתם ולתרבותם הם. בשלהי המאה ה-19 ותחילת ה-20 פרחו בה התרבות והשפה העברית.

קלרה ארליך היתה אחת מאלה שנשארו בקובל (אפשר היה להשאר בתוך גבולותיה של רוסיה הסובייטית) ונמנתה עם החוג הצר הזה הספוג בעיקר תרבות רוסית. בין אלו היו כמה רופאים כמו **ד"ר שמשטיין**, **ד"ר ציבנוביץ** ואחרים שהשלטון הפולני הכיר בתעודותיהם. השפה היום-יומית

שלהם היתה רוסית וההסבה לפולנית לא היתה קלה עליהם. ברור שקלרה ארליך לא ידעה פולנית, אולי למדה קצת, כי עיסוקה כפה את זה עליה וניכר היה בדיבורה מבטאה הרוסי. אנחנו התלמידים קצת לעגנו לה ולדיבורה, אבל יאמר לשבחה היא היתה טיפוס רציני ועממי, לא מתנשאת שדאגתה כולה היתה נתונה לנוער היהודי. קלרה ארליך נספתה בשואה. יהי זכרה ברוך.

גב' נקרשובה - המפקחת על הבחינות מטעם הקורטורים המחוזי לתרבות והשכלה ברובנו. שמה עורר מיד תמיהה כי העיד על מוצא רוסי כביכול. לא ארכו הימים ונדודע לנו להפתעתנו כי יש לה אמא פאני מאיעבסקה, פולניה שהתגוררה כל שנותיה מעבר לגדר, בשכנות לביתנו. ביתה התבלט בסביבה ונישא מעל כל בתי הרחוב שכל דייריהם יהודים. היה זה בית לבנים יחיד ברחוב דו-קומתי, עם מרפסת, שעמד באמצע חצר רחבה וגדולה נטועה עצי פרי וגן ירקות והיה מוקף גדר אטומה וגבוהה. כל סימן חיים לא עלה מהבית אם כי ידענו שגרה שם אשה בודדה. לא ראיתי אותה אף פעם וגם לרחוב לא יצאה. כשהייתי עובר ליד הבית הייתה עולה משם נביחת כלב וכילדים פחדנו שלא יפרוץ החוצה. לימים הבנתי שהיתה ממעמד השלכטה הפולנית שהיו להם בתוך אוקראינה אחוזות רחבות, ועם תקומת פולין נותקה מאחוזותיה. סביר שהבית והגרים בו ידעו ימים טובים יותר. בדצמבר 1945 בדרכי חזרה מרוסיה הסובייטית סרתי לקובל ובקרתי במקום שעליו ביתנו עמד. מצאתי רק תל-עפר נמוך וכמה שברי עצים. לא נתתי אז דעתי לבית שבשכנות- בית הגב' מאיעבסקה. בבקרי בקובל בקיץ 2000 הגעתי שוב לאותו מקום. מצאתי שם שני בתים אחרים טיפוסיים לסביבה. לא ראיתי מעל לבתים אלה את ביתה של הגב' מאיעבסקה שתמיד הזדקר מעל הסביבה... נקרשובה- שם משפחתה בא לה כנראה מבעלה- רוסי או אוקראיני. לאחר גמר הבחינות נסעה ויותר לא שמענו עליה. המאורעות שהתרחשו בלעו גם אותה. משמאלה (בעיני צופה) יושבת מורה להיסטוריה- **גב' שניצלר** (?) שהיתה אשתו של המורה למתימטיקה **נתן וייסברג** היושב לידה. המורה למתימטיקה היה המורה שלנו עד לכיתה השמינית, המסיימת שבה כיהן במקומו **הפרופ' גוטקובסקי**. הפרופ' נתן וייסברג היה מורנו כל השנים, החל מהשנה הרביעית. היה קפדן מאד ומסודר בעבודתו. מוצאו היה מלאבה. קרוביו בארץ קבעו לו ולאשתו טבלת הנצחה על לוח בהיכל ווהלין. נספה בשואה עם אשתו וילדו הקטן. יהי זכרם ברוך.

האחרון בשורת המורים: **פרופ' רסלר**- מורה לגרמנית. דמות עלומה, נספה בשואה. יהיה זכרו ברוך.

מתמונת המחזור נעדר מורה פולני, אחד מתוך השניים שהגיעו מהגימנסיה הפולנית ושלימדו אותנו בכיתה המסיימת: **לוקשביץ** שהיה מורה להיסטוריה. אני זוכר "חכמה" שלו שהיתה שגורה בפיו. תלמיד אם שגה בתאריך היסטורי כלשהו היה קוטע אותו: "זה מספר הערדל שלי". רמתו המקצועית, כמו גם רמתו של גוטקובסקי, המורה למתימטיקה, לא עלתה על אלו של המורים היהודים. המנהלת ק. ארליך לא שהעדיפה אותם אבל כנראה שהיתה הוראה מגבוה. והיה גם מורה לספורט, סגן פולני בצבא הסדיר, **ברטושביצקי**. אתו פגשתי בספטמבר 1939 בזדולבונוב לפני שהרוסים חצו את גבול פולין הקורסת. יושב לו שקט ושלו על ספסל ברחבה שליד תחנת הרכבת, נהנה מהשמש הסתוית. היה בלי נשק, לא היה חכם גדול, כנראה שגם לא הבין את הברוך שמתרגש על ארצו וגם עליו.

ועלי להזכיר כאן מורה נוסף, **נתן שפיגל**, שהיה מורה ללטינית בכיתה השביעית ושהה בקובל רק שנה אחת. בשנת 1946 פגשתי אותו במפתיע במקום מגורי הארעי בטרם עליתי ארצה- בוטום

ליד קטוביץ). החלפנו כמה מילים בודדות היות ונחפז לעבודתו כמורה. שמו עלה אלי במפתיע משדור ברדיו בשנות ה-80 המוקדמות, כאן בארץ. השדרנית הסבירה את המילה אפיקומן שמקורו יונית עתיקה, הסבר שקיבלה מדוקטור נתן שפיגל-פרופ' למקצועות קלסיים באוניברסיטה. כמה שנים לאחר מכן, בשנות השמונים המאוחרות, שמו עלה שוב לכותרות כשקיבל פרס ישראל למקצועות הקלסיים. הוא היה מורה מעולה, איש אשכולות שהתחום הקלסי לא היה בשבילו רק מקצוע לפרנסתו אלא תחביב ומשאת נפש שהתמסר להם בכל מעודו. השתדל לטעת גם בנו התלמידים חיבה ואהבה למקצוע זה, לא לראות בשיעור גזרה מהשמים. היה גבר יפה, תמיר קומה, פנים צרים, אף קלסי, בשנות העשרים המאוחרות לחייו. זכורני כמה אפיזודות איתו בשנת הלימודים. ע"מ לעודד את התלמידים למקצוע פנה פעם בשיעור אל הכיתה ואמר: שפולישוק יתחרה בגורין וגורין ביוקלזון. יוקלזון היה פנומן בשפות. פעם שניה פנה אלי בשעור וביקש שאגיש לו משפט בזמן "פלוסקומ-פרפקטום" (בפולנית), עשיתי כדבריו. המשפט היה מורכב בסדר, אבל כשסיימתי לצטט משום מה נפלטה לי המילה "נו" ואז חתך אותי: "נו אומרים לפרה". ברדיו היום אני שומע כאן הרבה "נו"... עם קבלת הפרס הופיעה במדור לספרות של ידיעות אחרונות כתבה על האיש. נולד בשנת 1905, כנראה בניו-יורק להורים שהיגרו מלמברג לארה"ב לפני מלחמת העולם הראשונה. חזרו כנראה אחרי המלחמה ללמברג ושם גם סיים את חוק לימודיו. הלך לעולמו לפני כעשר שנים. לפני כמה שנים (1998) קבלתי מעטפה גדולה מד"ר **מרדכי זיו** ובה מצאתי קטעים נבחרים מספרו של ד"ר נתן שפיגל בעברית, על חייו פעלו ומשנתו של הוגה הדעות הרומאי קיקרו. תוכנם של דפים אלו נפלאים מאלפים ואקטואלים גם היום. מתוכם נשקפת גם דמותו האצילה והרגישה של המורה והקלסיקן הדגול ד"ר נתן שפיגל ז"ל.

על גימנסיה קלרה ארליך; צבי חיים פולישוק מפרט:

גימנסיה ע"ש קלרה ארליך נוסדה בשנות העשרים המוקדמות של המאה העשרים, לאחר שהשלטון הפולני התבסס בחבל ווהלין (החצוי). עם תום מלחמת העולם הראשונה ב-1918 ולאחר חתימת הסכם שלום בין פולין לבריה"מ ועם סיום מלחמת פולין בריה"מ ב-1920. המייסדת וגם הבעלים של הגימנסיה הנ"ל הגב' קלרה ארליך היתה ידועה בקובל בשם קלרה דוידובנה והיא גם שניהלה את הגימנסיה בזמן שילטון הצארים על טהרת השפה הרוסית בהתאם לתכנית הלימודים הרוסית אז. הגימנסיה בתקופת השלטון הפולני היתה הסבה והמשך לזו הרוסית. הגימנסיה בתקופת השלטון הפולני שכנה בבנין לבנים דו-קומתי (שעדיין עומד על תילו) ברחוב סינקביצה-היום ובסיוקה, הוא הרחוב שהוביל לתחנת הרכבת למטענים-היום זנוחה ונטושה. במקורו שימש הבנין למגורים שהוסב איכשהו לצרכי הבית ספר. היתה גם חצר קטנה בעורף הבית ששימשה לנו התלמידים למשחקי ספורט כגון כדור-עף וכדור-סל. הגב' ק. ארליך היתה רוקה בשנות החמישים לחייה, השכלתה היתה רוסית, היתה בוגרת אוניברסיטה בקיוב. השלטון הפולני הכיר בתעודות האוניברסיטאים של השלטון הצארי. הגימנסיה היתה מוכרת ע"י משרד התרבות הפולני ובוגריה היו רשאים להתקבל למוסדות ההשכלה הגבוהים בפולין. שפת ההוראה בה היתה פולנית וגם תוכנית הלימודים והמקצועות בהתאם לתוכנית הלימודים הממלכתית-ממשלתית. קבלנו גם שתי שעות לימוד בשבוע בהסטוריה היהודית. עם תעודת הבגרות (מטורה) שבידיו תלמיד יהודי לא היה מתקבל לאוניברסיטה במקצועות המבוקשים- בעיקר רפואה- וגם לא בפוליטכניון הורשאי והיה חייב

לעבור בחינת כניסה שלא היתה מן הקלות בשביל בוגר יהודי . קלרה ארליך נספתה בשואה, יהי זכרה ברוך.

בית הספר מנה כ 160-180 תלמידים, יהודים כולם. הלימודים בו היו בתשלום (כי לא קבל כל תמיכה ממשלתית) שהיה די גבוה וגם תוצאה של כושר ההתמקחות של ההורים. לגימנסיה הממלכתית-פולנית שמנתה כ- 300-400 תלמידים שכר הלימוד לא היה קיים שם נתקבלו יהודים "במסורה", כ- 15-20 בסך הכל. התלמידים בגימנסיה ק. ארליך ברובם היו תושבי קובל, אבל היא קלטה גם תלמידים מערים אחרות, כמו לוצק, חלם, לובלין שבהן נסגרו הגימנסיות מחוסר תלמידים או מעיירות כמו לובומל, קמין קושירסק, מניביץ, פוברוסק ואחרות שבהן מוסד על-יסודי לא היה קיים.

עם פרוץ מלחמת פולין גרמניה וכניסת הסובייטים לקובל התהפכו "סדרי עולם". כל מוסדות הלימוד ובתי הספר יסודיים ועל יסודיים, יהודים וגם פולנים נסגרו והתחסלו במחי יד. הונהגה רק תוכנית לימודים אחת- סובייטית שעיקרה היה סגידה ל"שמש העמים". יהודים היו צריכים להסתגל לתנאי חיים אחרים, גם מנהגים וסדרי שלטון אחרים. ועוד בטרם התעשתו מ"המהפכה" עלה עליהם הכורת ופסקו גם החיים.

רעננה, אפריל 2005.

הערת המערכת: הבאנו את דבריו המאלפים של צבי חיים פולישוק בשלמותם וכלשונם, כפיסת עדות על חינוך, ערכים, תרבות ושפה עשירה שנספגו בקובל לפני 3 דורות.

גימנסיה קלרה ארליך, 2002. (היום בית ספר למלאכה).